

◆ Јованка ДЕНКОВА

САВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ – СЛИКА ЈЕДНОГ БУРНОГ МЛАДАЛАЧКОГ ПОСТОЈАЊА

САЖЕТАК: Македонска литература за децу и младе у корак прати савремена кретања у књижевности. Уједно, она без грешке чује пулс савремености у којој млади људи траже себе и грчевито се боре за своје место у савременом бурном живљењу. Она указује на опасности које прете младима у актуелним бурним социјално-породичним односима, на беспућа у која може да залута једна млада детиња душа, али, истовремено, она указује и на начине на које се млади човек може сачувати од свих неизвесности и могућих замки.

Еклатантан пример једне такве бурне младалачке егзистенције су романи *Бубреже* (*Бубреичић*) Кате Мисиркове-Руменове и *Заборавениот колосек* (*Заборављени колосек*) Глигора Поповског. Ови романи тумаче актуелне теме из наше свакодневице: бурне социо-економске покрете у друштву који имају реперкусије на породичне и етичко-моралне односе и схватања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: македонска књижевност, књижевност за младе, савременост, друштво, породица

Савремена македонска књижевност за децу – слика једног бурног младалачког постојања

Македонска књижевност за децу у корак прати савремена струјања у књижевности. Уједно, она непогрешиво чује пулс савремености у којој млади траже себе и грчевито се боре за своје место у савременом бурном живљењу. Она указује на опасности које прете младима у актуелним бурним социјално-породичним односима, на беспућа у која може да залута млада детиња душа, али, истовремено, она указује и на начине на које се млади човек може сачувати од свих неизвесности и могућих замки.

Еклатантан пример за такву бурну младалачку егзистенцију је роман *Бубреичић* (*Бубреже*) Кате Мисиркове-Руменове.

Роман *Бубреичић* (2001) посвећен је свим оним адолесцентима који проживљавају најлепши, а уједно и најбурнији период у свом животу. Главни лик, Елена Вртова, или како је назива Војдан – Бубреичић, ученица је трећег разреда једне средње школе у Скопљу. Потичући из многочлане породице, чији су чланови расути по целој Македонији, она је близу епицентру свих дешавања у тој бурној фамилији. Многи од њих су имали прилику да оду у иностранство, али, вучени коренима, убрзо су се враћали.

Радња овог интересантног младалачког романа почиње крајем школске године, а завршава се почетком нове, што значи да се сви бурни догађаји, који су слика једног одрастања, дешавају за време једног летњег распуста. Дате су преплетене љубавне симпатије на релацијама: Елена – Војдан, Елена – Улфан, Војдан – Варвара, односно, Варвара – Војдан, итд... Нимало случајно, роман и започиње поглављем *Љубав*. Она, љубав, постоји свуда око Елене, она је осећа: „Љубав је оно што звецка по улицама, међу пролазницима и питомим животињама“ (стр. 5).¹ Љубав је честа у разговорима између Еле-

¹ *Бубреже*, Ката Мисиркова-Руменова, Детска Радост, Скопје 2001

ниног деде и њене бабе, у непостојаној природи тетка-Розе, у Војдану, у Варвари која лудује за Војданом и стално је негде иза њега, прати га као „змија из планине“ (стр. 6), а чим их је видела заједно: „...сиктала је за њима“ (исто). Елена никада отворено не говори о љубави у себи. На крају романа читалац остаје у недоумици да ли је Елена уопште заљубљена у Војдана или у Улфана, или, можда, ни у једног од њих. За себе сама каже: „...Осетила је укус пољупца. И онога, што су је учили да је још мала да проба. Ипак, још беше невина и чедна.“ (стр. 35). Елена осећа у себи немир и огромну енергију коју не зна како да потроши: „Ишла је да игра тенис. Није било довољно. Учила је и карате, али ипак ништа“ (стр. 7). Можда томе доприноси и њен однос са Војданом, у чију је љубав сигурна, али по његовом повратку у Америку (Чикаго) у њему су често присутне: „...прегршти мрачних мисли са некаквом дивљом тишином у себи“ (стр. 5).

Први немир и избацавање из лежишта лежерне свакодневице уноси долазак тетка-Розе, која се враћа кући после трећег развода: „Глас о њој им је свима био довољан. Они који је нису познавали, скупо су је плаћали. Личила је на брану. Ако би се појавила једна пукотина, однекуд је истицала силна вода и плавила све. Од једне искре која одлети с њеног огњишта, горело је и суво и сирово“ (стр. 50).

Једино место на ком се Елена осећа својом, где може да излечи своју „затравану“ душу од штрајкова и гладовања штрајкача међу којима је и њен ујак, од заједљивих речи тетка-Розе, „бесне кобиле... која је пристигла из Охрида ни звана ни дочекана“ (стр. 43), је тениско игралиште где се млади скупљају и друже. Тамо се дешава и сусрет са унпрофорцима, међу којима је и Швеђанин Улфан, који је: „највероватније био заљубљен у Елену“ (стр. 45), али ни она није равнодушна према њему: „Занесено улови унпрофорчева сиња језерца. Није знала како се зове. Али, кад се загледала, црвена коса се развејавала“ (стр. 48).

Покушај да смири немир у души и односе у породици излетом у Охрид на који је отишла са својим момком Војданом показале се као почетак краја, пошто ће их по повратку дочекати кобна вест. У међувремену, у дискотеци у Скопљу, догодила се несрећа: „...Угашено је осветљење. Ко га је угасио? Више од пет стотина младих људи почели су да трче ка излазу, а излаз један, и он тесан, врата као на тору“ (стр. 110–111). У несрећи, стојећи на вратима и чекајући Војдана да се појави, у стампеду је погинула Варвара: „Тражила је Варвара копиле Војдана, лепотана, како га је сама звала. А где је он био? Са мном. У Охриду... Стално ми је испуњавао жеље. А Варвари?“ (стр. 111). То сазнање је продубило јаз између Елене и Војдана до митских размера. Обоје, и Елена и Војдан, осећали су грижу савести. И његова и њена грижа савести видљива је од претходне наративне секвенце будући да и Елена и Војдан осећају да су се односили саможиво, себично и неправедно према Варвари. И поред сазнања о њеним отворено исказаним симпатијама према Војдану, иако их нису охрабривали, нису учинили ништа да разумеју Варвару.

Са друге стране, то ће продубити пријатељство између Елене и Улфана, а нарочито долазак његове мајке, којој ће Елена показати све знаменитости Скопља, иако је у њој, само за тренутак, блеснула мисао: „А шта ће ми рећи моје другарице, ако ме виде да се вучем са Унпрофорцем према коме знам да нисам равнодушна“ (стр. 115). Пријатељство са Улфановом мајком се продубљује, а у знак захвалности она позива Елену у једномесечну посету Шведској за време летњег распуста.

Војданово ексцентрично понашање и његови испади, међу којима је и туча са Улфаном, откриће Елени страшну истину и његов тајни порок – дрогу, коме је подлегао још за време боравка у Америци: „Војданова затвореност; помиреност са свим догађајима; агресивност на махове, иако безразложна.

Брза возња или одсутно седење на једном месту“ (стр. 160). Војдан завршава у болници јер се открива да је наркоман, а касније, дрога ће га одвести до покушаја самоубиства.

Непосредно пред Улфанов одлазак у Шведску искристализоваће се осећања између њега и Елене: „Ни сама није схватила како су јој се усне залетеле у његове. Загрлио ју је како је само он знао... Она као да му се подаде цела. И по први пут осети да се никада неће раздвојити од Улфана.“ (стр 179–180). На крају остаје отворено питање његовог повратка у Македонију, иако је присутно обећање о његовом даљем студирању на нашим просторима.

У ишчекивању другара, на тениском терену се дешава ново познанство Елене са младићем Александром: „Њих двоје су стегли рекете и трчали низ игралиште... Био је то јединствен начин да се загреју, да се одвоје од звезда које су их посматрале“ (стр. 192).

Сутон прекрива дан, а тиме се завршава и један буран период у Еленином животу. Обогаћена многим новим сазнањима о животу и са новопронађеном љубављу у себи, улеће у ново пријатељство.

Роман *Бубрешић* бави се многим актуелним проблемима наше свакодневице. Овде се, пре свега, мисли на највеће зло савременог живота – дрогу, која све више узима маха међу младима, који се препуштени бесциљном дангубљењу одају овом и другим пороцима. Тако се и у овом роману осећају упозоравајући тонови. Али, истовремено, аутор указује и на решење проблема – оно је у активности, у преузимању неке иницијативе, а пре свега – у спорту. И млада Елена осећа најезду која неизбежно долази, али јединствени спас види у свакодневном вежбању тениса и каратеа. Присутно је и упозоравање и оптуживање надлежних за њихов небрижан однос према забавном животу младих и местима на којима они проводе слободно време и где се забављају. Несрећа у дискотеци у којој је погинула Варвара отворено имплицира пропусте надлежних

институција: „...Угашено је осветљење. Ко га је угашио? Више од пет стотина младих људи почели су да трче ка излазу, а излаз један, и он тесан, врата као на тору“ (стр. 110–111).

Порука овог романа младима је недвосмислена – опасности су свуда око нас, стално присутне и вребају. Али, млади попут Елене носе сламку спаса јер знају шта је највредније – живот и активистички однос према њему.

Оптимистичне призивке носи и роман *Заборављени колосек* (*Заборавениот колосек*, 2001) Глигора Поповског.

Овај роман је најилустративнији пример да аутор једнако сугестивно може да се приближи животу деце у урбаној средини, као што је показао и у претходним својим делима, да је писац изванредних могућности, а пре свега човек који може да комуницира са свом децом. Он је човек који посвећује изузетну пажњу деци и младима који живе у сасвим различитим условима и срединама.

Роман *Заборављени колосек* обрађује једну врло актуелну и превасходно болну тему нашег свакодневног живљења. И раније је Глигор Поповски доказао да је увек у току са актуелним животом наше омладине, али овај пут се чини да је надмашио себе. Говорећи о деци улице, аутор упућује снажан апел не само људима који су компетентни за ту проблематику, него и свима нама да уложимо максималне напоре за интеграцију ове деце коју свакодневно виђамо на улицама, мостовима и где све не, а пре свега на маргини друштва. Та деца су заборављена од друштва, надлежних органа, а најчешће и од најближих. Романом *Заборављени колосек* Глигор Поповски као да покушава да разбуди нашу савест, да посветимо двоструко већу пажњу и бригу оваквој деци, коју свакодневно скитање по улици може да заведе на странпутице.

На такво искушење стављен је и главни јунак у роману – Јанко. Као наратор на почетку романа ја-

вља се реални аутор, а затим, у другој глави, улогу наратора уступа главном јунаку – Јанку.

Сам Јанко приповеда потресну причу о свом бекству из родитељског дома – тема која је и иначе прилично опасна за књижевну обраду. Главни узроци су бурна социо-економска кретања у друштву која се одражавају кроз породичне и етичко-моралне односе и схватања. У потрази за бољом зарадом отац му одлази у иностранство, а мајка се одаје неморалном животу. То је неподношљиво за Јанка који у знак револта бежи из родитељског дома.

Тако, у суштини, и почиње ова необична прича о једној младој дечјој души, која се на прагу живота нађе бачена на његов асфалт и препуштена сама себи. Али, аутор, ипак, не оставља Јанка без икакве заштите. Пресудно за његов опстанак на улици је познанство са момчићем Макаријем. Сам Макарије брзо му помаже да разреши проблем тако што га упознаје са газда-Тодором, који има своју њивицу на којој производи поврће, које затим продаје на пијаци. У том послу свакодневно почиње да му помаже Јанко и на тај начин почиње да зарађује за себе, а потом и да штеди новац. Тако Јанко почиње да живи интересантан живот. Ускоро им се у њиховом бедном боравишту придружује још један станаар. То је чувар тог дела железничке станице, кога Јанко назива Његова Усамљеност Миладин. И он је, као и они, бачен на тај колосек да дочека пензију, живи сам и дане проводи у усамљености, због које му је Јанко и дао ово име: „Не знам да ли су у широком божјем свету постојале две душе какве смо били ја и Макарије, које су боље могле да разумеју овог несрећног човека.“²

Ипак, и тако одбачени и заборављени, поседују нешто што их крепи и одржава: „То вредно, ако може тако да се каже, беше наш инат. Нико од нас није желео да моли, да клечи, да се понижава. Инат,

² *Заборавениош колосек*, Глигор Поповски, Детска радост, Скопје 2001, стр. 98

гордост, не знам. А можда нам је од тог нашег ината важнија била слобода... Никоме ништа нисмо дуговали, ни према коме нисмо имали никакве обавезе, имали смо своје време, своју вољу, па иако бедно и са бригама, дане смо редали спрам својих жеља и могућности“ (стр. 116).

Нарочито је евидентно у којој је мери позитивно утицало познанство са Макаријем на Јанка. Још при самом упознавању, када се Макарије представља, свестан необичности свога имена, покушава да га објасни Јанку, тако што спомиње да у православном календару постоји светац са његовим именом. Ту се, можда, крије велика симболика, утицај хришћанске идеологије, зато што и овај Макарије помаже Јанку, не само тако што га узима под своју заштиту и под своје окриље, него и стога што морално утиче на њега, као што обично утичу свеци. Као што каже и сам Јанко, Макаријева пружена рука има не само физичко, него и фигуративно значење. Та „пружена рука“ научиће га да се не предаје, а пре свега, научиће га како да и сам пружи руку некоме и да помогне момчићу кога је упознао на улици и у чијем лику препознаје себе. Брига за малог Сашу код јунака рађа полет, самоувереност, инат, упорност, жељу да се бори у животу и са животом и да победи: „Лепо је када се неко брине за тебе, када те негде испраћа, лепо је када негде идеш заједно са неким, лепо је кад знаш да ти дан неће пролетети бесциљно“ (стр. 39).

Простор на коме се одвија радња у роману *Заборављени колосек* управо је један напуштени, заборављени колосек и заборављени вагон који се налази на њему. Тамо је смештена група људи, од којих су неки, као Јанко, добровољно напустили дом, други су били одбачени од ближњих, а трећи, откако су пресекли везе са родним крајем, принуђени су да бораве тамо, у ишчекивању пензије.

При том, овде је круцијалан *моштив усамљености*. Наиме, све те усамљене душе налазе се једне

са другима, баш зато да избегну усамљеност и на тај начин да се међусобно помогну. Тај вагон, као и цео напуштени и заборављени колосек, у суштини су једна огромна метафора за живот, у коме су, исто тако, многи људи заборављени, обесправљени, исмејани, многи људи се сматрају за непотребне, бескорисне, па су као такви стављени на страну.

Међутим, млади попут Јанка и Елене својим хедонистичким и активним односом према животу побеђују мрачне догађаје и импресије и окрећу се светлим и оптимистичним визијама које им се наговешћују. Тај њихов оптимистичко-хедонистички, светао и пун животне радости однос према животу показује се као најмоћније оружје за очување младог човека засталог сред дилема савремености.

У том контексту, и књижевност намењена младом читаоцу који, напуштајући свет деце, закорачује у свет одраслих представља својеврстан водич и путоказ ка светлим стазама живота.

Превела са македонског Исидора Гордић

Jovanka DENKOVA

MODERN MACEDONIAN LITERATURE
FOR THE YOUNG – A PICTURE OF
TEMPESTUOUS YOUTHFUL EXISTENCE

Summary

Macedonian literature for children keeps pace with the modern trends in literature. It listens to the pulse of modern times in which young people are trying to find a sense of identity and struggle desperately for their place in the modern hectic living.

It points to the dangers that young people face in today's social-family relations, the temptations which might come their way, but at the same time, it shows them the ways in which they can keep away from uncertainties and possible traps.

A striking example of such tempestuous youthful existence are the novels *Bubreže (Little Kidney)* by Kata Misirkova-Rumenova and *Zaboraveniot kolosek (The Forgotten Railway)* by Gligor Popovski. These novels deal with topics from our everyday life: the tumultuous socio-economic trends in the society, which are reflected in the family and ethic-moral relations and attitudes.

Key words: Macedonian literature, literature for the young, modern times, society, family